

Homa Khorasani¹, Mohammad Reza Bemianian^{2*}, Kamyab Kiani³

1. Master of Landscape Architecture, Faculty of Art and Architecture, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran
2. Professor and Faculty member of Tarbiat Modares University, Tehran, Iran
3. M.Sc. in Landscape Architecture, Faculty of Art and Architecture, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran

Article Info

Received: 27 April. 2020;
Accepted: 30 June. 2020;
Published Online 2020/07/1

Use your device to scan
and read the article online

Corresponding Author

Mohammad Reza Bemianian
Professor and faculty member
of Tarbiat Modares University,
Tehran, Iran

Email:

bemianian@modares.ac.ir

ABSTRACT

The heritage of any city is not free from the culture of its regions. the heritage (cultural) landscape of the city means the past and present dynamic layers of the city that form the culture of people and the history of each region with other main indices and the urban heritage is beyond its physical dimension. Recognizing the landscape values of a work will have a noticeable effect on its preservation and will be a guide for its restoration or preservation and renovation. Obviously, preserving and keeping a historical fabric requires recognizing its true values and adapting the perceptions of planners and conservationists to these real values. Many components lead to a new and integrated approach to recognizing heritage (cultural) landscapes. This paper seeks to find the characteristics of identifying cultural heritage landscapes in the Tehran's historical fabrics by examining different documents and definitions. Therefore, the historical context of Oudlajan has been studied as an example. Lack of knowledge of this indicator has led to visual disturbances in historical fabrics and the destruction of heritage (cultural) landscapes. These results in the formulation of urban regulations will prevent unscientific decisions in the protection of the heritage (cultural) landscape of the historical fabric of the city and will lead to use of the potential to revive and organize the lost spaces in historical areas. This paper deals with the qualitative approach and logical reasoning strategy to identify indicators related to cultural heritage landscape, especially to redefine the values of multi-layer and relation between existing authorities, international documents and the survey of experts and people in the historical fabric sites in Tehran. The structure of this paper is also devoted to the expression of theoretical perspectives based on extracting, filtration, refining the resources and cultural wealth of the society. The results of this paper help to recognize the definition, patterns and tools of the "heritage landscape" approach and to use this approach to identify, reread and improve the heritage and urban landscape in historical contexts.

Keywords: Heritage landscape, cultural landscape, historical fabric, urban heritage, Oudlajan neighborhood

مقاله پژوهشی

شاخص‌های منظر میراثی (فرهنگی) در بافت تاریخی - نمونه موردی بافت تاریخی عودلاجان

هما خراسانی^۱، محدرضا بمانیان*^۲، کامیاب کیانی^۳

۱. کارشناسی ارشد معماری منظر، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران
۲. دکتری معماری، استاد دانشکده هنر و معماری و عضو هیئت علمی دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران
۳. کارشناسی ارشد معماری منظر، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران

اطلاعات مقاله	خلاصه
دریافت: ۱۳۹۹/۰۲/۰۸	میراث هر شهر فارغ از فرهنگ مناطق آن نیست. منظر میراثی (فرهنگی) شهر به معنی لایه‌های پویای گذشته و حال شهری است که فرهنگ مردم و تاریخ هر منطقه با دیگر شاخص‌های اصلی آن را شکل می‌دهد و میراث شهری در ورای بعد کالبدی آن است. شناخت ارزش‌های منظرین یک اثر، تاثیر قابل توجهی بر حفاظت آن اثر داشته و راهنمایی برای مرمت و یا حفظ و احیای آن خواهد بود. بدیهی است که حفظ و نگهداشت یک بافت تاریخی، نیازمند شناخت ارزش‌های واقعی آن و تطبیق برداشت‌ها و ادراکات برنامه ریزان و متولیان امر حفاظت، با این ارزش‌های واقعی است. مولفه‌های بسیاری منجر به نگرشی نوین و یکپارچه در تشخیص مناظر میراثی (فرهنگی) می‌شود. این مقاله در پی آن است تا با بررسی اسناد و تعاریف متفاوت، شاخص‌های شناسایی مناظر میراث فرهنگی در بافت‌های تاریخی تهران را بیابد. از این رو بافت تاریخی عودلاجان را به عنوان نمونه‌ی مورد بررسی قرار داده شده است. عدم شناخت این شاخص منجر به آشفتنگی‌های بصری در بافت‌های تاریخی و از بین رفتن مناظر میراثی (فرهنگی) شده است. این نتایج در تدوین ضوابط شهری، مانع از تصمیم‌های غیر علمی در حفاظت از منظر میراثی (فرهنگی) بافت تاریخی شهر خواهد شد و منجر به استفاده از پتانسیل احیاء و ساماندهی فضاهای گمشده در پهنه‌های تاریخی می‌شود. این مقاله با روش کیفی و راهبرد استدلال منطقی، به دنبال تعیین شاخص‌های مرتبط با منظر میراثی (فرهنگی) به ویژه بازتعریف ارزش‌های چند لایه و میان مرتبط بر مبنای مراجع موجود، اسناد بین‌المللی و نظرسنجی متخصصین و مردم در بستر مناطق تاریخی شهر تهران است. و همچنین در ساختار این مقاله به بیان دیدگاه‌های نظری مبتنی بر استخراج، تصفیه و پالایش منابع و ثروت‌های فرهنگی جامعه معطوف است. نتایج این مقاله کمک به بازشناسی تعریف، الگوها و ابزارهای رویکرد "منظر میراثی" و به کارگیری این رویکرد برای شناخت، بازخوانی و بهبود منظر میراثی و شهری در بافت‌های تاریخی است.
پدیرش: ۱۳۹۹/۰۴/۱۰	
انتشار آنلاین: ۱۳۹۹/۰۴/۱۱	
نویسنده مسئول: محدرضا بمانیان	
دکتری معماری، استاد دانشکده هنر و معماری و عضو هیئت علمی دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران	
پست الکترونیک: bemanian@modares.ac.ir	

کلیدواژه‌ها: منظر میراثی، منظر فرهنگی، بافت تاریخی، میراث شهری، محله عودلاجان.

حق کپی رایت انتشار: این نشریه ی دارای دسترسی باز، تحت قوانین گواهینامه بین‌المللی Creative Commons Attribution 4.0 International License منتشر می‌شود که اجازه اشتراک (تکثیر و بازآرایی محتوا به هر شکل) و انطباق (باز ترکیب، تغییر شکل و بازسازی بر اساس محتوا) را می‌دهد.

مقدمه

که در طول زمان توسط نیروهای انسانی و طبیعی شکل می‌گیرد ، اطلاق می‌شود. فرهنگ هر منطقه به انضمام تاریخ و شاخص‌هایی دیگر میراث آن مناطق از شهر را شکل می‌دهند. (از بیانیه ی پایانی همایش اتحادیه ی دانشگاه‌های اروپایی منظر (Uniscape) که از ۱۲ تا ۱۴ اردیبهشت ۱۳۹۲ در پاریس و تحت عنوان "منظر و خلاقیت" برگزار شد.) [۱]

گروه‌های سازمان میراث جهانی (Unesco) از اطلاق "منظر فرهنگی" بسیار برای توضیح نمونه‌های شاخص تمدن انسانی استفاده می‌کنند. مهم‌ترین تعریفی که از منظر فرهنگی ارائه شده است جمله ی "محصولی از تکامل زندگی انسان با محیط در طول تاریخ" می‌باشد. به تشخیص اجلاس uniscape 2013 ، منظر که یک دیسپلین شناخته می‌شود، به بخشی از زمین

نقش چشمگیری در شکل گیری تصویر میراث در جامعه داشته اند. متون قدیمی که از اواخر دوره قاجار و دوره پهلوی به جا مانده، نشان می دهند که میل به تغییر و نو شدن از مدتها پیش در ایران وجود داشته است. برای مثال، میرزا آقاخان کرمانی (۱۲۳۲ - ۱۲۷۵ ش) معروف به پدر فلسفه تاریخ ایران، در نوشته های خود از تغییر سخن می گوید و حتی واژگان فرانسوی شانژمان و رولوسیون را به کار می برد: «در جهان شرف و افتخاری برتر از آن نیست که کسی دامن همت به کمر زند و احیای ملتی را بنماید (...). از همت مردانه و قوت پاتریوت (...). توقع دارم که دفعتهاً شانژمانی در ایران نموده رولوسیونی برپا دارید...». وی همچنین رساله ای با عنوان «تاریخ شانژمان در ایران» تألیف کرده است.

تا اوایل حکومت پهلوی، محله عودلاجان که در مجاورت بازار و مرکز حکومتی واقع شده بود، کارکرد مسکونی بسیار مهمی داشت و اقشار مختلف به ویژه طبقه اعیان و اشراف در آن سکونت می کردند. اما از سالهای ۱۳۴۰، فرآیند ترک محله توسط ساکنان اصیل آغاز شد. به دنبال گسترش شهر و شکل گیری محلات جدید، ساکنان اصیل عودلاجان به این محله ها نقل مکان کردند و جای خود را به طبقات کم درآمد، به ویژه گروه های مهاجر و کارگر دادند. بعد از انقلاب اسلامی، از یک طرف به علت شکل گیری محله های جدید و از طرف دیگر به علت افزایش گروه های مهاجر و کم درآمد، فرآیند جابه جایی جمعیت شدت بیشتری گرفت و محله از ساکنان اصیل خود خالی شد و مهاجران جنگی و افغانها در محله ساکن شدند. [۳] به دنبال جابه جایی جمعیت، بازار به عنوان عنصر نیرومند اقتصادی و سیاسی، بافت محله را تحت تسلط خود درآورده و بخش وسیعی از بناهای مسکونی، به کاربری های مرتبط با بازار، از جمله واحدهای تجاری، کارگاه ها و انبار تبدیل شدند. [۴]

در دوره پهلوی اول عبور دو خیابان شمالی جنوبی سیروس و پامنار از داخل بافت، محله را به سه بخش کاملاً مجزا تقسیم کرد. [۵] این کار نه تنها انسجام کالبدی بلکه انسجام اجتماعی محله را نیز از بین برد. بدین ترتیب، محله دچار تحولات عمیقی در زمینه های کالبدی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی شد و سیمای آن را به شدت دگرگون شد. [۶]

سیاست های شهری در دوره های مختلف بر توسعه های جدید تأکید داشته اند. این سیاست ها در دهه های ۱۳۴۰ تا ۱۳۷۰، با رویکرد توسعه افقی، در قالب ایجاد شهرهای جدید و مناطق شهری جدید در حاشیه های شهر و در دوره کنونی

محله عودلاجان به عنوان یکی از پنج محله تشکیل دهنده شهر تهران در دوره صفوی، میراث تاریخی ارزشمندی به شمار می رود. در دوره قاجار، طبقات مختلف اجتماعی، به ویژه طبقه اعیان و دولت مردان در این محله سکونت داشته اند. از دهه ۱۳۴۰، به دنبال ترک محله توسط ساکنان قدیمی و ورود گروه های مهاجر و طبقات کم درآمد، فرآیند فرسودگی این محله تاریخی در تمام ابعاد کالبدی، اجتماعی و اقتصادی آغاز شد. بازار نیز به عنوان یک عنصر قوی اقتصادی و سیاسی، در محله نفوذ کرد و آن را تحت سلطه خود درآورد. مشاهدات صورت گرفته در محله حاکی از تخریب روزافزون بافت محله و بناهای قدیمی، تبدیل بناهای مسکونی به کارگاه و انبار، نیز افزایش تعداد معنادران و نامنی در محله است. اقدامات و تلاش های جدی و مستمر که در سالهای اخیر به منظور حفظ و باززنده سازی محله صورت گرفته، به مرمت بخشی از بازارچه عودلاجان محدود شده است. [۲]

لایه های اطلاعاتی بسیاری از شاخص های مطرح شده پیرو مناظر میراثی (فرهنگی) وجود دارد. آنچه که اینجا مطرح است تحلیل شاخص های مطرح شده از منابع و اسناد موثق و متخصصان برای دستیابی به لیستی از شاخص های معتبر و قابل استناد برای تشخیص این مناظر در بافت های تاریخی هستیم. آنچه که در انتهای این مقاله به کار خواهد آمد، تشخیص و حفظ و احیای مناظر میراثی (فرهنگی) ای است که کم کم رو به فراموشی و یا تخریب هستند. بسیاری از این مناظر روایتی بی بدیل از تاریخ را دارند. با بررسی شاخص های منظر میراثی در بستر گسترده تر حفاظت شهری، چشم انداز روشنی نسبت به این مفاهیم و شاخص ها حاصل می گردد و با تکیه بر ارزیابی های اثرات منظرین بصری، می توان به ابزارها و راهکارهای قابل استفاده برای حفاظت از این مناظر نائل آمد. در ایران، حفاظت از میراث تاریخی، منحصر به حفظ محوطه های تاریخی است و تاثیر توسعه های خارج از محدوده تاریخی بر روی این عناصر میراثی موضوعی است که مورد تعمق کافی قرار نگرفته است. پس از مشخص شدن این شاخص ها و مولفه ها بایستی در صدد قوانین حفاظتی برای جلوگیری از این همه آشفتنگی بصری در بافت های تاریخی برآییم.

پیشینه پژوهش

نوع نگرش به میراث در جامعه ایران در دوره های زمانی مختلف متفاوت بوده است. جریان های فکری موجود در جامعه،

با بررسی اسناد و بیانیه‌های بین‌المللی می‌توان به سیر تکامل حفاظت یادمانی به سوی حفاظت از منظر تاریخی شهرها پی برد و مسیر تغییر از نگرش تک‌بعدی حفاظت کالبدی به سمت نگاهی چندبعدی و جامع‌تر را پیگیری نمود. جدول ۱ سیر تحول اسناد بین‌المللی در زمینه حفاظت شهری (بافت تاریخی) را می‌بینیم. این رویکرد متکامل و همه‌شمول امروزی، نه تنها می‌تواند زمینه‌ساز آفرینی شهری حفاظت‌مبنا را مهیا کند، بلکه امکان شکل‌دادن به دستورالعمل طراحی شهری عصر معاصر را نیز داراست.

به صورت تشویق به نوسازی ظاهر شده‌اند. تسهیلاتی که امروزه از سوی مدیریت شهری برای تخریب و بازسازی بناهای قدیمی اعطا می‌شود، دربارهٔ مرمت و بهسازی این بناها داده نمی‌شود. [۷] در شرایطی که حفاظت و مرمت بناهای تاریخی از نظر اقتصادی مقرون به صرفه به نظر نمی‌رسد، برخی سرمایه‌گذاران و علاقه‌مندان به میراث، به مرمت تعدادی بنای تاریخی در محلهٔ عودلاجان اقدام کرده‌اند. اما مصاحبه‌هایی که با این افراد انجام شد، حاکی از عدم حمایت سازمان میراث فرهنگی و مدیریت شهری است.

جدول ۱. سیر تحول اسناد بین‌المللی را در زمینهٔ حفاظت شهری (بافت تاریخی)

اسناد بین‌المللی	عناوین اصلی مباحث	تاکید اصلی	سیر تحول دیدگاه‌های حفاظتی
منشور ونیز (۱۹۶۴) [۸]	* عناصر شاخص و طراحی شده معماری و همچنین بافت شهری تاریخی با طراحی عامه نیز جزئی از یادمان میراثی است. * حفاظت از یادمان و جلوگیری از هرگونه دخل و تصرفی در آن * شاخص‌های فرهنگی، منحصر به آثار معمارانه و متمایز از پیش طراحی شده نیست.	یادمان	نگاه صرف کالبدی
بیانیه ۱۹۶۸ [۸]	* شاخص‌های فرهنگی در بر دارنده‌ی ساختارهای سنتی و فرهنگی همچون محلات شهری است * حفاظت از شاخص‌های فرهنگی امیر ضروری است.	شاخص‌های فرهنگی	نگاه کالبدی و فعالیتی
بیانیه ۱۹۷۶ [۸]	* محدوده‌های تاریخی بنیان‌گذار زیست‌بوم‌ها و اسکان‌های بشری هستند * محدوده‌های تاریخی به مولفه‌های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی به زمینه‌های خود وابسته‌اند این زمینه و بستر ممکن است طبیعی یا انسان‌ساخت باشد محدوده‌های تاریخی و زمینه‌های آن بایستی به شکل یکپارچه در نظر گرفته شوند	محدوده‌های تاریخی	
منشور فلورانس (۱۹۸۱) [۹]	* باغ‌های تاریخی همچون بستری مشترک برای عناصر طبیعی و انسان‌ساخت است * باغ تاریخی به زمینه‌ی شهری یا طبیعی خود وابسته است * به دلیل وجود سبزی در باغ‌های تاریخی، نخستین بار از کلمه منظر در اسناد حفاظت شهری استفاده می‌شود. * امکان استفاده از اشعار کهن، اسناد ادبی و نقاشی‌ها در بازخوانی تاریخی باغ‌ها	باغ‌های تاریخی	نگاه کالبدی، فعالیتی و زیست‌محیطی
منشور واشنگتن (۱۹۸۷) [۹]	* حفاظت از شهرها و محدوده‌های تاریخی بایستی در سطوح و مقیاس‌های مختلف برنامه‌ریزی شهری مد نظر قرار گیرد * تاکید بر شخصیت و اصالت محدوده‌های تاریخی	اصالت	سند نارا (۱۹۹۴) [۸]
سند نارا (۱۹۹۴) [۸]	* تمامی جوامع ریشه در فرم‌های ملموس و ناملموسی دارند که میراث آنها را شکل می‌دهد * میراث فرهنگی در بستر فرهنگی و با انباشت زمان شکل گرفته * عناصر تعریف‌کننده شخصیت محدوده‌های تاریخی، توجه به مظاهر گذشته و حال مکان است	اصالت	
یادنامه وین			

سیر تحول دیدگاه های حفاظتی	تاکید اصلی	عناوین اصلی مباحث	اسناد بین المللی
 <p>نگاه کالبدی، فعالیتی، معنایی و زیست محیطی</p>	منظر تاریخی شهری	* منظر شهری تاریخی فراتر از محدوده های تاریخی و هسته های کهن شهری تعریف می شود * توجه به ماهیت پویای توسعه شهری و تلاش برای دستیابی به تعادل بین حفاظت میراثی و رشد شهری	(۲۰۰۵) [۸]
	منظر تاریخی شهری	* توجه به نقش لایه های تاریخی در انباشت ارزش های فرهنگی و ادراک شخصیت و هویت محدوده های تاریخی * دستیابی به تعادل پایدار بین رشد شهری و کیفیت زندگی * منظر شهری تاریخی را بایستی فراتر از محدوده های تاریخی شهری بررسی کرد	بیانیه ۲۰۱۱ [۸]
	منظر تاریخی شهری	* دستیابی به نگرشی جهان شمول که ابعاد اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی لحاظ کرده و به حفاظت از میراث انسان ساخت و طبیعی، توأمان توجه داشته باشد * رویکردی جدید به سوی توسعه پایدار است	

ارزیابی و شناسایی شاخص ها

در مقایسه با بیش از یازده دهه بحث پیرامون ارزش های میراث فرهنگی، موضوع ارزش های منظر شهری تاریخی، در مجموعه مباحث منظر میراثی (فرهنگی) جزو مباحث نوین در حفاظت محسوب میشود. در متن تعریف موجود در توصیه نامه ۲۰۱۱ منظر شهری تاریخی، بستر جغرافیایی و طبیعی و خصیصه های محیطی و ساختار شهری، جلوه گاه ارزش های منظر تعریف شده اند و بر ارزش های اجتماعی، فرهنگی و معنوی تأکید شده است. [۱۰] آراؤوز در نوشتار مهمی، به بحث پیرامون تکامل مفهوم ارزش منظر شهری تاریخی با رویکرد ارزیابی اصالت پرداخته است و معتقد است که انتقال الگووار از "شهر تاریخی" به منظر شهری تاریخی " در یادداشت ۲۰۰۵ وین، سبب بسط ارزش های منطقه های شهری تاریخی شده و الگوهای تاریخی پویای تکامل و تغییر آن را مورد تمرکز قرار می دهد. [۱۱] وی در ادامه، گسترش ارزش های منظر شهری تاریخی از ارزش های مادی به ارزش های غیر ملموس میراثی را مطرح میکند. رویکرد حضور ارزش های ناملموس در منظر شهری تاریخی، توسط پژوهشگران دیگری همانند ادونل مورد تأکید قرار گرفته است. وی معتقد است منظر شهری تاریخی، ابزار جدید یونسکو به منظور دستیابی به آینده پایدار است و معتقد است هدف نهایی رویکرد منظر شهری تاریخی مدیریت تداوم شهری و تغییرات ناشی از آن به منظور حفظ ارزش های ملموس و ناملموس است. خلاصه ای از ارزش های میراث فرهنگی و منظر شهری تاریخی در جدول ۲، ارائه شده است. در نتیجه گیری از

مقایسه ی جامع ارزشها (جدول ۲)، می توان گفت ارزش های بستر طبیعی یا مصنوع به شکل شهر یا منظر طبیعی، ارزش های غیر ملموس ادراکی یا خاطره ساز و ارزش های جمعی پرورده شده به دست مردم، بر ارزش های میراثی منظر شهری تاریخی افزوده و آن را متمایز کرده است. در مبانی نظری وابسته به حفاظت در داخل کشور، ارزیابی ارزشها توسط اندیشمندان معدودی مورد توجه قرار گرفته است. به طور مثال حجت معتقد است ضرورت بررسی ارزش های میراث فرهنگی از این باب نیست که نیازمند اثبات ارزش برای آن هستیم. آنچه نیاز به بررسی دارد، ابهاماتی است که در نحوه ارزیابی این ارزشها وجود دارد. [۱۲] پا کزاد نیز مشابه این نظر معتقد است ارزشها موضوعات ذهنی هستند و از یک فرهنگ به فرهنگ دیگر متفاوت هستند و ممکن است از فردی به فرد دیگر نیز متفاوت باشند. ارزش گذاری یا به عبارتی تعیین کیفیت آثار و ابنیه تاریخی بر اساس اندوخته های ذهنی بشر، فرآیندی است که به منظور تشخیص هویت فضای مصنوع صورت می گیرد. با این حال این ارزیابی، به واسطه تغییرات مداوم، در سطح داده های ذهنی فرد و عینیت اثر، نسبی تلقی می شود. [۱۳] دولاتور و ماسون معتقدند در دهه های گذشته، حوزه ی میراث به شکل منفرد مورد توجه گروه معدودی از متخصصین بود اما در دنیای معاصر و با وجود پیشرفت وسایل ارتباط جمعی و افزایش سطح آگاهی عمومی، مفهوم میراث تکامل و بسط یافته است و گروه های مختلفی از متخصصین و مردم، در تصمیم گیری ارزش

توانایی تحلیل علمی و منطقی منظر به مثابه ماهیتی کیفی را داشته باشند و امکان ارزیابی منظر در وضع موجود و شرایط پس از اجرای پروژه های معاصر را فراهم نمایند. این روش باید بتواند تاثیر هر گونه ساخت و ساز معاصر بر میراث تاریخی را ارزیابی نماید؛ چه این توسعه در درون محدوده های میراثی و چه در خارج از آن رخ داده باشد. از این جهت ارزیابی اثرات بصری به عنوان راه حلی مناسب برای حفاظت از منظر تاریخی شهر ارائه شده است. ارزیابی اثرات بصری با توجه به مقیاس تحلیل میراث، توسعه پیشنهادی، نوع ابزار و ابعاد تحلیل می تواند خود به روش های متفاوتی تقسیم گردد. بر اساس آنچه تا به امروز به انجام رسیده است، می توان روش های ارزیابی اثرات بصری در منظر تاریخی شهر را در سه روش کلی طبقه بندی کرد. "ارزیابی اثرات بصری مناظر شهری تاریخی منحصر به فرد و بارزه مند"، "ارزیابی اثرات بصری توسعه یا ساخت عنصر معمارانه آتی بر روی منظر تاریخی شهر در وضع موجود" و "ارزیابی اثرات بصری منظر تاریخی شهری و منطقه ای"؛ به عنوان طبقه بندی روش های موجود ارائه شده اند. ویژگی ها، مقیاس و روش شناسی هر یک از روش های ارزیابی فوق الذکر به شکل مجزا در بخش بعدی مورد بررسی واقع شده است.

شهای میراث فرهنگی دخیل شده اند. بنابراین اولویت بندی ارزش ها و ارزیابی آنها، ضروری قلمداد می شود. [۱۴] بدین ترتیب، ارزیابی ارزش ها فعالیتی است در جهت دسته بندی و لایه بندی ارزش ها و یافتن معیاری برای محک زدن ارزش های مفروض بر یک مجموعه، و اولویت بندی آنها به شکلی که ارزشیابی از حالت سلیق های و برپایه منافع درونی خارج شده و توسط همگان مورد قبول قرارگیرد. طرح ریزی و مدیریت ارزیابی ارزش ها سعی دارد در ابتدا تمام ارزش های میراث مورد نظر را با کمک گروه های مختلف متخصصین، بهره برداران و مردم شناسایی کند و با رعایت نظرات مختلف، به توصیف آنها بپردازد. چنانچه پیشتر نیز بدان اشاره شد، هدف نهایی حفاظت از منظر تاریخی شهر دستیابی به تعادل پایدار بین توسعه های معاصر و حفظ میراث تاریخی است. از طرفی این رویکرد نوین از دریچه مفهوم خاص منظر به حفاظت شهری می نگرد و حوزه عمل حفاظت از میراث طبیعی و انسان ساخت را به ورای محدوده های تاریخی شهری تعمیم می دهد. این بدان معناست که یک پروژه نوسازی ممکن است مستقیماً موجب تخریب عنصر یادمانی نگردد ولی ساخت آن بر چشم انداز تاریخی - میراثی اثری منفی داشته باشد و آن را مخدوش سازد. [۱۵] روش های پیشنهادی باید

جدول ۲. خلاصه ای از ارزشهای میراث فرهنگی و منظرشهری تاریخی. [۱۷]

نام مرجع	دسته بندی مرجع	شرح تفصیلی
ریگل (۱۹۰۲) (Riegl, 1903)	ارزش یادبودی	قدمت-زیباشناسی-تاریخی-یادبودی آگاهانه
	ارزش امروزی	کاربردی-تازگی
فیلدن، یوکیلتو (۱۳۸۲) (Feilden, Jokilehto, 1993)	ارزش فرهنگی	هویت- فنی یا هنری نسبی - ارزش نادر بودن
	ارزش اجتماعی	اقتصادی- کارکردی- آموزشی- اجتماعی- سیاسی
	ارزش زیبایی شناختی	جنبه های ادراکی حسی که با کیفیتهای بی نظیر فرم، مقیاس، رنگ، بافت و جنس ساختار ارزیابی می شوند (به عبارت دیگر) شواهد فیزیکی
	ارزش تاریخی	چگونه تاثیر گرفتن یک مکان از حوادث، دوره ها یا فعالیت ها
منشور بورا (۱۹۹۹)	ارزش علمی	اهمیت اطلاعات مربوطه، نادر بودن آنها، کیفیت آنها
	ارزش اجتماعی	ارزش مکان برای گروهی از اکثریت یا اقلیت باشد
	ارزش هیجانی	حیرت انگیز- هویتی- پیوستگی- معنوی و نمادین
	ارزش فرهنگی و تربیتی	اسنادی- تاریخی- باستان شاسی، قدمت، کم یابی- زیبایی شناختی و نمادی - معماری - منظر شهری، بوم شناختی، منظر- علمی و تکنولوژی
فیلدن (۲۰۰۳)	ارزش کاربردی	کارکردی- اقتصادی- اجتماعی- آموزشی- قومی و سیاسی
	ارزش اجتماعی	تاریخی(تربیتی/ آموزشی)، فرهنگی/ نمادین(سیاسی/مدنی)، یا ارزش های
	ارزش فرهنگی	پیشه وری اجتماعی، قابلیت میراث به عنوان فضای جمعی/ اشتراکی

نام مرجع	دسته بندی مرجع	شرح تفصیلی
ماسون (۲۰۰۲)، بنیاد گیتی	ارزش اقتصادی	معنوی / مذهبی، زیبایی شناسی، طراحی و تکامل میراث در طول زمان مصرفی (بازاری)، ارزش های قابل قیمت گذاری و معامله غیر مصرفی (غیربازاری)، همانند ارزش های اجتماعی فرهنگی غیر قابل معامله و قیمت گذاری شامل ارزش های موجودیت، گزینه ای و میراثی
	ارزش شهودی	دارا بودن شواهدی از فعالیت انسان در گذشته شامل بقایای کالبدی
میراث انگلستان (۲۰۰۸)	ارزش تاریخی	ارزش مصور، ارزش هم پیوند
	ارزش زیبایی شناختی	ارزش طراحی شده به معنی طراحی ترکیب بندی، مصالح، تزئینات و پیشه وری توسط فرد طراح یا فرآیند طراحی بومی، ارزش اتفاقی
	ارزش همگانی (اشتراکی)	ارزش یادمانی و نمادین، ارزش اجتماعی، ارزش معنوی شامل حس الهام بخش و شگفتی در رابطه فرد با مکان
آرائوز (۲۰۰۸) ادنل (۲۰۱۵) توصیه نامه های منظر شهری تاریخی (۲۰۱۱)	ارزش های غیر ملموس	ارزش هایی برای بسط مفهوم منظر شهری تاریخی و پروراندن الگوهای پویای تکامل و تغییر با رویکرد ارزیابی اصالت ارزش های وابسته به ابعاد معنوی میراث
فلامکی (۱۳۸۵) منشور بورا (۱۹۹۹)	ارزش های اجتماعی، مردمی	هویت مدنی و فرهنگی و معنا و مفهوم وابسته به زمینه های هنری و مردم شناسی تعلق متقابل ارزش های یک مکان و افراد یا گروه های مختلف جامعه
توصیه نامه منظر شهری تاریخی (۲۰۱۱) باندارین (۲۰۱۲) میراث انگلستان (۲۰۰۸) دنیر (۲۰۱۵)	ارزش های محیطی، بستر طبیعی	عناصر طبیعی محیطی عامل آفرینش ارزش های شهری و یا تکامل و بسط آنها بستر زمینه ای برای تکامل و تغییر و ظهور ارزش های منظر دارای لایه های در حال تغییر و تکامل ارزش های منظر فرهنگی پاسخ جمعی و همگانی انسان به محیط و فوایدی محیطی

جدول شماره ۳. مولفه های تاکیدی بر تعاریف بافت تاریخی. [۱۷]

نظریه پرداز / پژوهشگر	سال	تعریف	مولفه تاکیدی
جان راسکین	۱۸۱۸-۱۹۰۰	شهرها و محوطه های تاریخی مربوط به آنها در محیط طبیعی زیبایی قرار گرفته اند که به یک باره خلق نشده اند بلکه از تعامل فضای انسان ساخت و فضای طبیعی به وجود آمده اند.	تاریخی
پاتریک گدس	۱۸۵۴-۱۹۳۲	محوطه تاریخی یا سایت باستانی را نمایشگاهی جهت آموزش تاریخ به مردم می داند، این نمایشگاه باید در ارتباط بلافاصله و مداوم با مردم قرار گیرد و نه به صورت موزه های و گنجینه ای.	تاریخی
جان رنه شورت	۱۹۸۴	بافت تاریخی شهرها زیر سیستم هایی از سیستم شهری متشکل از عناصر کالبدی، موقعیتی، اجتماعی، اقتصادی و محیطی با کارکردهای مشخصاند که از تعامل آنها هویت محله ای شکل میگیرد. این محلات علیرغم مجاورت با بخش تجارت مرکزی که موتور محرک سیستم شهری است، کمتر از آن بهره رده و دچار تحول میشوند.	کالبدی اجتماعی محیطی ملی
سیدهادی میرمیران	۱۳۷۵	در ایران، بافت تاریخی آن بخش از بافت شهرها را شامل می شود که تا پیش از آغاز قرن حاضر، یعنی شروع شهرنشینی جدید در ایران، شکل گرفته و در زمان حاضر در مرکز یا در محدوده بلافاصله شهرها جایگاه ویژه ای را به خود اختصاص داده اند و سطح نسبتاً گسترده و عملکرد نیرومند آنها در مقیاس منطقه ای و ملی بر اهمیت آنها افزوده است	علمی ملی

مؤلفه تاکیدی	تعریف	سال	نظریه پرداز/ پژوهشگر
تاریخی اجتماعی علمی زیبایی‌شناختی	" شماری از آثار ارزشمند در این تعریف (قدمت ۱۰۰ ساله) جای نمی‌گیرند، حال آنکه بسیار ارزشمند هستند. بنابراین تعریف بافت تاریخی با توجه به چهار پارامتر "ارزش های تاریخی"، "ارزش های اجتماعی"، "ارزش های علمی" و "ارزش های زیباشناختی" صورت می‌گیرد و گام اول در شناخت بافت تاریخی، تدوین نظام ارزشمندی های آن است و این نظام می‌تواند ترکیبی باشد.	۱۳۸۳	دکتر خوشنویس
تاریخی/اجتماعی فرهنگی/سیاسی اقتصادی	بافت تاریخی و مجموعه عناصر تشکیل دهنده ی آن در روند پیدایش و تکوین تاریخی خود، شرایط و حیات خاص اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و اقتصادی را تجربه کرده اند و نشانگر هویت فرهنگی ادوار و مقاطع خاصی از تاریخ هستند	۱۳۸۴	حسین کلانتری احمد پورا احمد
تاریخی فرهنگی ملی	بافت تاریخی گستره ای هم پیوند از بناها، مجموعه ها، فضاها و یا تجهیزات شهری است که دارای آثار با ارزش بجای مانده از گذشتگان و جایگزین ناپذیری هستند که می‌توانند در آگاهی جوامع از گذشته و ارزش های فرهنگی خود نقش شایانی داشته باشند. حفظ این بافت ها باعث برانگیختن غرور ملی، ایجاد حس هویت و احساس تعلق در نزد شهروندان می‌شود.	۱۳۸۴	یلدا شفاعی
تاریخی	مراد از بافت های تاریخی، آنهایی است که به رغم فرسودگی، درگستره شان بناها، مجموعه ها، تأسیسات و تجهیزات شهری بارزش (و یا ترکیبی از آنها) وجود دارد.	۱۳۸۴	مهندسین مشاور شاران
زیبایی‌شناختی تاریخی فرهنگی اجتماعی	بافت‌های تاریخی شهرهای ما، ظرافت و زیبایی و نیز روح خلاق مردی، بالاخص هویت را به نمایش می‌گذارند که طی سالیان دراز آنها را بر طبق سنن، فرهنگ و نوع معیشت خود به وجود آورده اند. شهرها در گذشته واجد وحدت بصری بودند و با فرمهایی که به تدریج پیچیدگی بیشتری می‌یافتند، شیرازه اجتماعی جوامع را به وجود می‌آوردند، ولی در شهرسازی معاصر، نظم خشک مقیدی جای تنوع اجتماعی گذشته را گرفته است.	۱۳۸۵	پرویز پیران
علمی	بافت تاریخی شهرها دارای ویژگی ها و مشخصه هایی است که آن را از بافت ها و پهنه های پیرامونی و بلافاصل و نیز سایر قسمتهای شهر متمایز می‌کند و برخورد ویژه مدیریتی به این مناطق را نسبت به سایر مناطق شهر ضروری می‌سازد.	۱۳۸۵	حبیب الله طاهرخانی محمد مهدی متوسلی
تاریخی	مقصود بافت های شهری متعلق به دوره های مختلف ماقبل معاصر است که از دیدگاه تاریخی و زمانی به دوران قاجاریه و در مواردی به دوره پهلوی اول منتهی می‌گردند و بر اساس الگوهای اصیل و ریشه دار معماری و شهرسازی ایرانی شکل گرفته است.	۱۳۸۶	کیومرث حبیبی
علمی	بافت تاریخی به عنوان یک سیستم و کلیت یکپارچه است و هویت و حیات بافت تاریخی با سازمان فضایی تعریف می‌شود که تهدید اصلی علیه آن، مداخلات ناآگاهانه و نابردانه است و شناخت بافت را در گرو شناخت سازمان فضایی شکل دهنده به آن می‌داند.	۱۳۸۶	امیر منصوری
فرهنگی ملی	بافت های تاریخی جزئی از هویت و شناسنامه فرهنگی مردم و ساکنان اصلی شهرها محسوب می‌شوند. میراثی که به عنوان ثروت های فرهنگی لازم است با بهترین شیوه حفظ شده، در کنار دخالت ها و طراحی های آگاهانه، در اختیار نسل های بعدی قرار گیرد	۱۳۸۶	حناچی و دیگران
تاریخی علمی	مطابق تعریفی که از قوانین و مقررات موجود در کشور انگلستان قابل استناد می‌باشد، بافت تاریخی " مناطق واجد شرایط معماری و تاریخی که ویژگی های آنها برای نگهداری و احیاء مطلوب تشخیص داده شود"	۱۳۸۸	استیون تیزدل
تاریخی	بافت های تاریخی شهرها به بخش هایی از شهر اطلاق می‌شوند که تحت شرایط زمان در گذشته احداث شده و در حال حاضر یا از شرایط زیست		

نظریه پرداز / پژوهشگر	سال	تعریف	مولفه تاکید
حمید ماجدی	۱۳۸۹	مطلوب برخوردار هستند یا از مطلوبیت لازم برای زندگی برخوردار نمی باشند؛ ولی به هر حال دارای هویت تاریخی و واجد ارزش بوده و حتی الامکان مرمت، حفظ و نگهداری آن ها ضروری است	
حسین کلانتری خلیل آباد و همکاران	۱۳۹۰	بافت تاریخی هر شهر بخشی از سرمایه ی اجتماعی - فرهنگی آن شهر محسوب می شود که به تبعیت از ساختارهای معماری و شهرسازی و با توجه به شرایط محیطی و ویژگی های اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و سیاسی ساکنان هر شهر، در طول سالیان متمادی تکوین یافته است.	اجتماعی فرهنگی اقتصادی سیاسی

می گرفته است. در عودلاجان، چندین بازارچه و گذر وجود داشته که برخی از آنها امروزه نیز باقی مانده اند. بازارچه عودلاجان که در بخش میانی محله امروزی قرار دارد، در امتداد بازار آهنگران (یکی از راسته های بازار تهران) شکل گرفته و در واقع گذری است که از بازار تهران به سوی شمال انشعاب یافته است. [۳] بازارچه دیگر، بازارچه حمام نواب در کوچه امامزاده یحیی است که در بخش شرقی عودلاجان واقع شده و اکنون نیز بخش عمده خدمات محله ای را در خود جای می دهد. این بازارچه عناصر تاریخی مهمی از جمله حمام نواب و مسجد معمارباشی را در کنار خود جای داده که حمام نواب در سا لهای اخیر پس از مرمت، به نمایشگاه و کارگاه صنایع دستی تبدیل شده است. بازارچه دیگر، بازارچه مروی است که در بخش غربی عودلاجان واقع شده است. این بازارچه که در سا لهای اخیر مرمت شده، مراکز خرید متعددی را در خود جای داده و غیر از کاربری تجاری، کاربری تفریحی و گذران اوقات فراغت نیز برای شهروندان دارد.

ب. میدانچه ها: فضاهای باز محل های در تقاطع دو راسته اصلی یا گذر اصلی با گذرهای فرعی هستند که معمولاً خدمات محل های را نیز در کنار خود جای می دهند. در عودلاجان، سه میدانچه مهم وجود دارد که عبارت اند از: میدان باغ پسته بک در عودلاجان شرقی و میدان کلیمی ها و میدان (یا تکیه) رضاقلی خان در بخش میانی عودلاجان. از میان این سه میدان، میدان باغ پسته بک، کاربری های تجاری محلی را در اطراف خود جای داده و به دلیل مجاورت با بازارچه حمام نواب، به عنوان مرکز محله، برای این بخش از عودلاجان عمل می کند. میدان کلیمی ها واقع در بخش میانی محله، امروزه به دلیل تخریب بخش زیادی از مسکن های قدیمی اطراف آن، فرم اصلی خود را از دست داده و به فضایی بی شکل و بدون عملکرد خاص تبدیل شده است. میدانچه تکیه رضاقلی خان نیز که در امتداد یک گذر تجاری کارگاهی در

در نتیجه ی این جدول ۳ می توان دریافت که در بسیاری از تعاریف مقوله های فرهنگی به هیچ وجه دیده نشده است. در صورتیکه بخشی از تفسیری که ما نسبت به بافت های تاریخی شهری انجام می دهیم، تفسیر فرهنگی است. شهر فقط کالبد نیست!

نتیجه ی این نوع برداشت از باززنده سازی و احیا منجر به روند مرمتی ای در ایران شده است که تنها کالبد بنا را حفظ می کند و روایت تاریخی محله ها رو به فراموشی میرود. شهر به عنوان موجودی زنده، ساخته نمی شود، بلکه پدید می آید. شهر را نمی توان به صورت دستوری و به دور از تفکرات عموم جامعه "ساخت"؛ از آنجا که شهر، محصول عمل ارادی ساکنین آن و برخاسته از جامعه و فرهنگ است، به غیر از کالبد، عوامل کیفی را به صورت بالقوه درون خود حمل می کند. عواملی که شناخت آن برای انسان ارزشمند است. در این نگاه، شهر فرای کالبد، روحی را درون خود در جریان دارد (حامل معناست) که حاصل تعاملات اجتماعی و حیات مدنی در فیزیک شهر است و می توان آن را "هویت شهر" نامید.

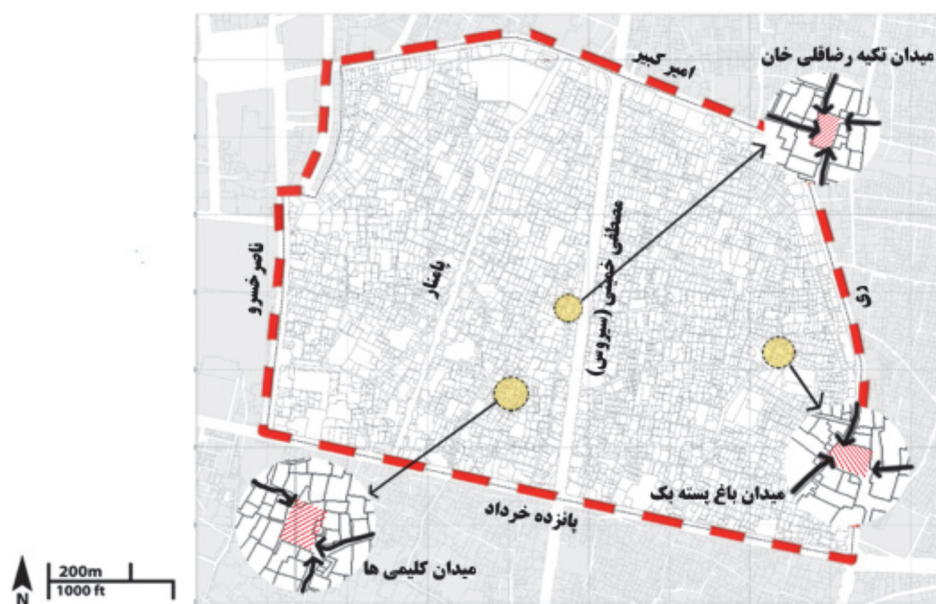
محله عودلاجان (Oudlajan)

بافت تاریخی محله عودلاجان (شکل ۱) از عناصر متعددی تشکیل شده که اغلب آن ها مربوط به دوره قاجارند. امروزه بسیاری از این عناصر، نقش و عملکرد خود را از دست داده اند یا حتی تخریب شده اند، اما نام یا مکان آنها در اذهان مردم باقی مانده و به عنوان عوامل هویت بخش محله به شمار می روند. [۷] به طور کلی، عناصر میراثی عودلاجان را می توان به صورت زیر دسته بندی کرد:

الف. بازارچه ها یا گذرها: در گذشته، معمولاً اصلی ترین معابر محله بوده اند و اغلب آنها امروزه نیز جزء عناصر اصلی ساختار محله اند. بازارچه ها مراکز محلات را به یکدیگر مرتبط ساخته و بناهای مهم عمومی و خدماتی در امتداد آنها قرار

ای در آن برگزار می‌شود که به جز ساکنان محله، شهروندان از سایر نقاط شهر نیز در آن شرکت می‌کنند.

عودلاجان میانی واقع شده، به دلیل وجود بنای تکیه رضاقلی خان، این چنین نامگذاری شده و در ایام عزاداری، مراسم ویژه

شکل ۱. بدانچه‌ها - واقع در محله عودلاجان [۱۸]

قرار گرفت و بحث‌هایی درخصوص ساماندهی و حفاظت آن مطرح شد [۲۰] در اواخر اسفند ۱۳۸۴، این محله به عنوان میراث ملی، توسط سازمان میراث فرهنگی به ثبت رسید (سازمان میراث فرهنگی و گردشگری ۱۳۸۴). بررسی تأثیر ثبت بر وضعیت کلی محله و واکنش‌های گروه‌های مختلف نقش آفرین، نکات مهمی را روشن می‌کند. ثبت محله عودلاجان با مخالفت‌ها و موضع‌گیری‌هایی از سوی گروه‌های مختلف مواجه شد. مهمترین گروه مخالفان را ساکنان تشکیل می‌دادند؛ زیرا ثبت محله برخی ضوابط حفاظتی و محدودیت‌های ساخت و ساز را در پی داشت که با منافع اقتصادی آن‌ها در تناقض بود. پیش از آن، محدودیت برای مداخله فقط شامل بناهای ثبتی می‌شد و برای سایر ابنیه، ممانعتی وجود نداشت. اما پس از ثبت عودلاجان به عنوان میراث ملی، ساخت و ساز در کل محله منوط به رعایت ضوابط خاص، به ویژه حداکثر ارتفاع ۷/۵ متر شد. اما از آنجاکه تخریب بناهای قدیمی (عمدتاً یک و دوطبقه) و ساخت بنای دوطبقه به لحاظ اقتصادی مقرون به صرفه نبوده و اغلب مالکان بناهای قدیمی تمایل دارند که در صورت توانایی مالی، ملک خود را تخریب کرده و به جای آن بنایی مرتفع بسازند، ثبت محله و ابلاغ این ضوابط محدودکننده، اعتراضات شدید مالکان را در پی داشت. بسیاری از مالکان،

ج. بناهای تاریخی: هم شامل بناهای عمومی (مسجد، مدرسه، حسینیه، امامزاده، تکیه، حمام، کنیسه و...) و هم شامل بناهای خصوصی (خانه‌ها) می‌شود. خانه‌های قدیمی بخش گسترده‌ای از بناهای تاریخی (ثبت شده و ثبت نشده) را تشکیل می‌دهند. دلیل ارزشمند بودن بسیاری از این خانه‌ها سبک معماری، قدمت بنا، تزئینات خاص (کاشی کاری، آجرکاری، نقوش و...) و عناصر به کاررفته در آنها (نوع سقف، در و پنجره، سرستون‌ها، بادگیر و...) است. علاوه بر این، بسیاری از خانه‌ها صرف نظر از ارزش‌های معماری، به دلیل اینکه محل سکونت شخصیت‌های معروف مذهبی، فرهنگی (شعرا، نویسندگان)، سیاسی یا خانواده‌های اعیان دوره قاجار بوده‌اند، واجد ارزش‌ها هستند. [۳] بخشی از میراث محله عودلاجان نیز شامل فضاهای کسب و کار، از جمله سراها و تیمچه‌ها، حجره‌های واقع در بازارچه‌ها و کارگاه‌های تولیدات دستی و... میشود. برخی از بناهای تاریخی موجود در محله، به عنوان میراث ملی ثبت شده‌اند و تعدادی نیز واجد ارزش‌های میراثی شناسایی شده‌اند که حامیان میراث در پی ثبت آنها هستند [۱۹].

ثبت ملی و تحولات محله

از اواسط دهه ۱۳۸۰، عودلاجان از سوی مجامع حرفه‌ای، حامیان میراث و نیز مدیریت شهری بسیار مورد توجه

میراث فرهنگی، اقدام به خرید بناهای تاریخی از مالک و مرمت و تغییر کاربری آنها کرد. اما از آنجاکه خرید همه بناهای تاریخی به بودجه هنگفتی نیاز داشت و از توان سازمان میراث فرهنگی خارج بود، در اغلب موارد با حفظ مالکیت شخصی بناها ثبت شده و مشمول ضوابط حفاظتی شدند. [۱۶] در چنین وضعیتی، بسیاری از مالکان، برای جلوگیری از شناسایی و ثبت ملک خود توسط سازمان میراث فرهنگی، اقدام به تخریب تزیینات و عناصر ارزشمند در بنا کردند. بسیاری از ساکنان، علت فرسودگی محله را ثبت آن میدانند.

خانه خود را به گروه های مهاجر یا کارگاه های تولیدی فروخته یا اجاره دادند و خود به محل دیگری نقل مکان کردند. برخی دیگر که توانایی نقل مکان به محله یا مسکن نوساز دیگری را نداشتند، در خانه های قدیمی خود ماندند، بدون اینکه اقدامی برای مرمت و نگهداری آن کنند. [۶] بی توجهی مالکان به حفاظت و نگهداری از بناهای قدیمی، استقرار گروه های مهاجر (که نه به محله تعلق خاطر داشته و نه توانایی مالی برای نگهداری بناها داشتند)، ایجاد کاربری های ناسازگار به ویژه کارگاه های صنعتی، موجب فرسودگی روزافزون بناها شد. در موارد معدودی، سازمان

شکل ۲. تخریب تزیینات بنا توسط مالک ب همنظور جلوگیری از ثبت (Rezaei 2014)

سازمان به شناسایی بافت های فرسوده و تهیه طرح نوسازی برای آنها اقدام کرد. محله های تاریخی از جمله عودلاجان نیز جزء بافت های فرسوده دسته بندی شدند و رویکرد و برنامه متفاوتی برای مداخله در آنها وجود نداشت. تناقض الزامات نوسازی با سیاست های حفاظتی بافت موجب شد که ساخت و سازهای جدید در محله متوقف شود. [۶]

تحلیل شاخص ها

مناظر میراثی (فرهنگی) تلاش دارند تا با افزایش آگاهی اذعان کنند که مکان هایی ایزوله نیستند و وابستگی متقابلی با مردم، ساختارهای اجتماعی، منظر و سیستم های زیست محیطی دارند. مردم بخشی از این فرهنگ هستند و این مناظر همواره محصول تعامل مردم با طبیعت و فرهنگ زیست و شکل

علاوه بر مالکان بناهای تاریخی، ثبت محله مخالفت شهرداری را نیز در پی داشت. شهرداری به عنوان نهادی خودگردان، بودجه هنگفتی از دولت دریافت نمی کند و بخش زیادی از درآمد آن از طریق صدور پروانه های سا توساز و عوارض تأمین می شود. بنابراین، محدودیت های حفاظتی و در پی آن توقف ساخت و ساز در محله، بر درآمد شهرداری تأثیر مستقیم دارد. این موضوع اختلافاتی را بین شهرداری و سازمان میراث فرهنگی ایجاد کرد.

علاوه بر این، از سال ۱۳۸۴، مقاوم سازی بافت های قدیمی شهرها در برابر زلزله، مورد تأکید دولت و مدیریت شهری قرار گرفت. در تهران، مسئولیت نوسازی بافت های شهری، به سازمان نوسازی شهر تهران محول شد و این

میراثی است و همین مسئله باعث شده که عزمی برای باززنده سازی بافت های تاریخی وجود نداشته باشد.

این مقاله در نهایت به ۱۳ شاخص اصلی برای شناسایی شاخص های منظر میراثی (فرهنگی). این شاخص ها عبارتند از:
 ۱. یادبودی ۲. یادمانی ۳. فرهنگی ۴. اجتماعی - مردمی
 ۵. زیبایی شناختی ۶. تاریخی (با موجود در محدوده تاریخی یا جزء منظر تاریخی شهری) ۷. علمی ۸. آموزشی ۱۰. کاربردی
 ۱۱. اقتصادی ۱۲. شهودی ۱۳. خاطرات ۱۴. محیطی - بستر طبیعی

در محله ی عودلاجان، جمعاً ۱۸ مسجد، ۹ سقاخانه، یک امام زاده و دو مدرسه ی علوم دینی وجود دارد که اکثر آنها در حال حاضر با مرمت و یا احیایی ساده قابل استفاده هستند. از ۱۸ مسجد، ۱۴ مسجد آن متعلق به قبل از قرن ۱۴، دو مسجد در ربع اول قرن ۱۴ و دو مسجد دیگر در نیمه اول قرن ۱۴ بنیاد نهاده شده است. از جمع ۹ سقاخانه، ۵ سقاخانه مربوط به قبل از قرن ۱۴ و سه سقاخانه در ربع اول و یک سقاخانه در نیمه اول قرن ۱۴ احداث گردیده است. پوشش بازارچه مروی و عودلاجان و همچنین سرپوشیده روی کوچه ها و سردر خانه ها که اکثراً رو به ویرانی هستند، ارزش هایی از عناصر متشکله بافت و معماری محله قدیمی عودلاجان است.

برای شناسایی مناظر میراثی (فرهنگی) در محله ی عودلاجان جدولی (۴) به شرح زیر تنظیم شده و با توجه به شرح تفصیلی که پیش از این گفته شد و شاخص های مطروحه در جدول ۴، می توان نتیجه گرفت که محله ی عودلاجان جزو مناظر میراثی (فرهنگی).

باشد که با رعایت این شاخص ها علاوه بر جلوگیری از تخریب و نابودی آن کمک رفع آشفته گی بصری مناظر آن و حفظ مناظر روایتگر این محله شود.

گیری حیات مدنی بوده و همواره در حال تغییر و تکامل هستند. بر اساس دیدگاه منظرشهری تاریخی، طبیعت، جامعه و فرهنگ در یک شهر تاریخی در هم تنیده شده اند و شهر تاریخی شامل لایه های در هم پیچیده ای از ارزش های متنوع و گاه متناقض است که در رویکردهای قرن گذشته مبتنی بر حفاظت کمتر مورد توجه قرار گرفته اند. امروزه با توجه به نادیده گرفتن مناظر میراثی (فرهنگی) شاهد آشفته گی های بصری منتج شده از عدم وجود قوانین مرتبط هستیم. مناظر میراثی (فرهنگی) چه در بافت تاریخی و چه طبیعی در حال نابودی و یا رو به فراموشی هستند. بافت تاریخی در این مطالعه تنها منحصر به بناهای تاریخی با ارزش میراثی نیستند بلکه محله ها و کوچه ها، بافت های طبیعی دارای ارزش میراثی و میراث طبیعی و مناطق تاریخی را نیز شامل می شوند. نتایج حاصل یافته از این پژوهش نشان می دهد که شاخص های میراثی در برگزیده ی لایه های اصلی تاریخی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی است. این شاخص ها قرار است به تنظیم قوانین و مقررات شهری ای در این مناطق مورد بحث تا آشفته گی های بصری منظرین را از بین برده و در حفاظت از مناظر میراثی گامی به جلو بردارد.

علاوه براین، نقش سیاست های شهری در دوره های مختلف که همواره تأکید بر توسعه های جدید داشته اند (که در یک مقطع به صورت ایجاد مناطق شهری و شهرهای جدید بوده و در حال حاضر به صورت تشویق به تخریب و نوسازی بناهای قدیمی است)، در میل و اشتیاق ساکنان محله عودلاجان و به طور کلی، تمام شهروندان برای سکونت در محله ها و بناهای جدید غیرقابل چشم پوشی است. می توان چنین گفت که این سیاست ها نیز نتیجه بی علاقه گی تصمیم سازان و تصمیم گیران امور شهری و به طور دقیق تر، نتیجه نا آگاهی و شناخت آنها از ارزش ها و قابلیت های بافت ها و محله های

جدول ۴. شاخص های اصلی برای شناسایی شاخص های منظر میراثی (فرهنگی)

عناصر میراثی محله شاخص ها	بازارچه ها با گذرها	میدانچه ها	بناهای تاریخی
یادبودی	☒	☒	☒
یادمانی	☒	☒	☒
فرهنگی	☒	☒	☒
اجتماعی / مردمی	☒	☒	☒
زیبایی شناختی	☒	☒	☒
تاریخی	☒	☒	☒

عناصر میراثی محله شاخص ها	بازارچه ها یا گذرها	میدانچه ها	بناهای تاریخی
علمی	✓	✓	✓
آموزشی	✓	✓	✓
کاربردی	✓	✓	✓
اقتصادی	✓	✗	✓
شهودی	✓	✓	✓
خاطرات	✓	✓	✓
محیطی / بستر طبیعی	✓	✓	✓

نتیجه گیری

مهمترین دلیل فرسودگی و زوال آن می دانند. بی علاقه‌گی سایر شهروندان به مرکز تاریخی شهر و به ویژه محله عودلاجان، علاوه بر میل آنها به فضاهای جدید و مدرن، علت دیگری نیز دارد که عبارت است از عدم شناخت و آگاهی نسبت به فضاهای قدیمی و میزان ارزش و میراث آنهاست. اغلب شهروندان بناهای قدیمی را نشانه فقر می دانند و به دنبال بناهای جدیدی هستند که سمبل مدرنیته است. ویژگی هایی که از سوی متخصصان میراث ارزشمند بوده و موجب ثبت محله شده، از دید ساکنان ارزشی نداشته و فقط نشانه کهنگی است. آشفتگی بصری منظرین روز افزون این محله نیز متأثر از این عدم رغبت در حفظ و احیای آن توسط ساکنین است. در اینجا نیز نقش مدیریت شهری و نهادهای مسئول مطرح میشود، زیرا قبل و بعد از ثبت محله، اقدامی برای شناساندن این محله تاریخی و ارزش های آن به شهروندان نکرده و در زمینه میراث و منظر میراثی، جامعه را آموزش نداده اند.

تقدیر و تشکر

نویسندگان از تمامی کسانی که آنها را در نوشتن این مقاله یاری رساندند، کمال تشکر و قدردانی را دارند.

منابع مالی

منابع مالی این مطالعه توسط نویسندگان تهیه شده است.

تعارض منافع

بین نویسندگان هیچ گونه تعارضی در منافع وجود ندارد.

آنچه که از تحلیل نظرات ساکنان و کاربران محله عودلاجان و همچنین شهروندان قدیمی در سایر مناطق شهر، حاکی از بی علاقه‌گی آنها به بافت ها و بناهای قدیمی است. محله عودلاجان به طور رسمی به عنوان میراث ملی ثبت شده، اما ساکنان محله و شهروندان، به ارزش ها و میراث آن واقف نبوده یا به آن علاقه ندارند. به عبارت دیگر، عودلاجان میراث «تبتی» است، اما میراث «مردمی» نیست. درباره ساکنان محله این بی علاقه‌گی از یک طرف ناشی از نارضایتی آنها از محله به دلیل کمبودها و مشکلات موجود در آن است و از طرف دیگر، ناشی از مدرن سازی محله ها در سراسر تهران است. میل به نو شدن و تجدد که از زمان قاجار در ایران شروع شده و تا کنون نیز ادامه دارد، طرد سنت و تاریخ و هر چیزی که رنگ و بویی از گذشته و یا تاریخ را دارد، به دنبال داشته است. عودلاجان که در گذشته محله ای مطلوب برای زندگی بوده و حس احساس امنیت و رفاه و هویت در آن وجود داشته، امروزه به عنوان محله ای نا امن و فرسوده شناخته می شود که فاقد امکانات لازم برای سکونت است. ساکنان این محله خواسته هایی دارند که علی رغم کم هزینه بودن (از جمله میدان تره بار، جمع آوری زباله ها، روشنایی معابر و جمع آوری معتادان) تاکنون از سوی مسئولان شهری برآورده نشده اند. ثبت محله به عنوان میراث ملی نیز نتوانسته موجب بهبود شرایط زندگی ساکنان شود و وضعیت عمومی محله را ارتقا نداده است. از همین رو خالی از سکنه شدن آن سبب تخریب منظر شهری این محله شده. ثبت ملی نه تنها دید ساکنانین و حتی کاربران نسبت به محله را بهتر نکرده، بلکه اغلب آنها ثبت شدن محله را

References

1. O'Donnell, Patricia (2015), Historic Urban Landscape: A New UNESCO Tool for a Sustainable Future. In: Taylor, K., St. Clair, A., Mitchell, N. J (Eds.), Conserving Cultural Landscape, Challenges and New Directions, Routledge, Tylor and Francis Group, NY and London.
۲. گزارش سازمان نوسازی شهر تهران. ۱۳۸۶. طرح نوسازی بخش میانی محله عودلاجان. تهران.
۳. تکمیل همایون، ناصر. ۱۳۹۳. اودلاجان (عودلاجان). تهران: دفتر نشر پژوهشهای فرهنگی.
۴. مهندسین مشاور باوند. ۱۳۸۹. سند هدایت محله عودلاجان. تهران: سازمان نوسازی شهر تهران.
۵. معتمدی، محسن. ۱۳۸۱. جغرافیای تاریخی تهران. تهران: مرکز نشر دانشگاهی.
۶. سازمان نوسازی شهر تهران. ۱۳۸۶. طرح نوسازی بخش میانی محله عودلاجان. تهران.
7. Rezaei, Naimeh. 2014. La revitalisation des centres historiques en Iran, le cas du quartier d'Oudlajan à Téhéran, (Thèse de doctorat d'urbanisme, Université Paris1, Panthéon-Sorbonne. Paris. France).
8. Jokilehto, J. (2005). Definition of Cultural Heritage References to Documents in History. http://cif.icomos.org/pdf_docs/Documentsonline/Heritage_definitions.pdf. (Retrieved June 18.2013)
9. ICOMOS. (2014). The Florence Declaration on Heritage and Landscape as Human Values. <http://www.icomos.org/images/DOCUMENTS/Secretariat/2015> (Retrieved October 10.2014)
10. UNESCO WHC (2011), Recommendation on the Historic Urban Landscape, UNESCO, Paris.
11. Araoz, Gustavo F (2008), World-Heritage Historic Urban Landscapes: Defining and Protecting Authenticity, APT Bulletin, The Journal of Preservation Technology, Association for Preservation Technology International, 39, 2-3, pp 33-37.
۱۲. حجت، مهدی (۱۳۸۰) میراث فرهنگی در ایران؛ سیاستها برای یک کشور اسلامی، سازمان میراث فرهنگی کشور، تهران
۱۳. پا کزاد، جهان‌شاه (۱۳۷۶)، هویت و این همانی با فضا، جلد پنجم، در نخستین کنگره تاریخ معماری و شهرسازی ایران، صص ۴۷ - ۵۷، انتشارات سازمان میراث فرهنگی کشور، تهران.
14. De la Torre, Marta & Mason, Randal (2002), Introduction, In Marta de la Torre (editor): Assessing the Values of Cultural Heritage, (p5-30). Los Angeles, Getty Conservation Institute.
15. UNESCO (2011), Retrieved from UNESCO Web site: <http://unesdoc.unesco.org/images/0021/002110/211094e.pdf>
۱۶. جام جم آنلاین / <http://www.jamejamonline.ir> (دسترسی در ۲۰ / ۹ / ۹۱)
۱۷. نگارنده
۱۸. محله عودلاجان، میراث شهری در تقابل بین سنت و مدرنیته - نعیمه رضایی، پیروز حناچی، دو فصلنامه معماری ایرانی، شماره ۷
۱۹. به نقل از دبیر کمیته حفاظت و پیگیری خانه های تاریخی، در تیر ماه ۱۳۹۲
۲۰. به نقل از مدیرعامل مهندسین مشاور کهن دژ، تیر ماه ۱۳۹۲